

Pogledi

OBITELJ - SLIKA BOŽJA PREMA KATEKIZMU KATOLIČKE CRKVE

Mato Zovkić, Sarajevo

Organizatori tribine željeli su ovako naslovljenom temom obuhvatiti osnovni kršćanski pristup obitelji u okviru međunarodne godine obitelji, ali i doprinijeti prihvaćanju Katekizma u Crkvi među Hrvatima.¹ Kao bibličar i ekleziolog bavio sam se i obiteljskim temama.² Ova tribina bila mi je prilika da prođem dijelove Katekizma u kojima se govori o braku, obitelji te odnosima pojedinca i društva.

Apostolskom konstitucijom *Fidei depositum* (Polog vjere) od 11. listopada 1992. Ivan Pavao II. predao je Katekizam na uporabu i prevođenje na različite jezike te objasnio sadržaj i svrhu ovog dokumenta

---

¹ Predavanje održano na tribini u Zadru 23. veljače 1994.

² Usp. moje članke: *Deklaracija o kršćanskom odgoju u svjetlu ostalih koncilskih dokumenata*, Dokumenti 11, Zagreb, KS 1968, str. 21-35; *Novozavjetna podloga za krštenje djece*, BS 1978, str. 317-327; *Ekumenska duhovnost vjernika u braku*, u: *Vrelo života* 1979, str. 3-5; *Rast djece u vjeri uz roditeljsko "urazumljivanje Gospodnje"* (Ef 6,1-4), u: *Kateheza* 1/1980, str. 17-21; *Partneri u braku - slika Boga saveznika* (FC 11-16; 56; 64), u: *Obitelji postani što jesi*. Radovi sa simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla Drugog "Familiaris consortio - Obiteljska zajednica" u Đakovu, 28. do 30. studenog 1983, Đakovo, Izd. Biskupski ordinarijat 1984, str. 30-47; *Žena - partnerka u Crkvi*, u: *Vrelo života* 1985, str. 69-73; *Starozavjetni i novozavjetni sadržaj četvrte zapovijedi*, BS 1986, str. 26-42; *Žene kršćanke u Prvoj poslanici Timoteju*, CUS 1987, str. 165-169; *Tko si ti?*, u: S. Belaj (izd.), *Sveta božićna noć*. Zbornik, Đakovo 1988, str. 184-186; *Solidarnost u obitelji (tumačenje čitanja i molitava na Blagdan sv. obitelji)*, u: *Kana* 1988, br. 12 (prosinač), str. 8-9; *Mi imamo pravo na život*, u: S. Belaj (izd.), *Majka*. Zbornik IV, Đakovo 1990, str. 202-204; *Iskustvo izgnanstva u svetoj obitelji*, u: *Svjetlo riječi* 1993, siječanj, str. 6; *Obitelj Tobije i Sare u Knjizi o Tobiji*, u: CUS 1993, str. 252-271.

crkvenog učiteljstva. Podsjeća da crkveni pastiri i vjernici u dokumentima Drugog vatikanskog sabora (1962-1965) mogu naći smjernice za obnovu misli i djelovanja Crkve u naše doba. Sinoda biskupa (1985) izrazila je povodom dvadesete obljetnice Sabora želju da se priredi sveopći katekizam kao kompendij katoličke vjere, a koji bi služio kao polazište pri sastavljanju katekizama za pojedine regije i uzraste. Zato je prema Papi ovaj katekizam "važan doprinos obnovi cijelog crkvenog života koju je zasnovao i otpočeo Drugi vatikanski sabor".³ Nauk o sličnosti ljudi s Bogom u ovom katekizmu pretpostavlja ono što o tome uči Sabor koji je na nov način protumačio izreke Svetog pisma i crkvene tradicije o tome.

SABORSKO SHVAĆANJE SLIČNOSTI S BOGOM

Tko je učio iz predsaborskih katekizama vjeru Crkve, mogao bi se sjetiti lekcije o stvaranju prvog ljudskog para koja se temeljila na prikazu iz Post 1,26-30 i 2,7-24. Prema prvom, tzv. svećeničkom, izvještaju ljudski par stvoren je na kraju Božjeg "radnog tjedna" kao kruna stvorenja, i to na Božju sliku i priliku. Prema drugom, tzv. jahvističkom, Bog je od gliba zemaljskog oblikovao Adamovo tijelo te mu udahnuo dah života, ali je Adam bio osamljen dok mu Bog nije stvorio Evu kao pomoćnicu njemu sličnu. Prema starim katekizmima čovjek je sličan Bogu zato što ima besmrtnu dušu te razum i slobodnu volju pa može vladati stvorenom prirodom i služiti svome Stvoritelju. To je individualističko shvaćanje sličnosti s Bogom.

Sabor je iznova protumačio ove biblijske tekstove i sličnost s Bogom vezao uz dostojanstvo i društveno obilježje ljudske osobe. O tome su napisane velike teološke rasprave.⁴

Govoreći o crkvenom obilježju sakramenata, Sabor uči da kršćanski bračni drugovi u svom sakramentalnom braku "naznačuju i imaju udio u misteriju jedinstva i plodne ljubavi između Krista i Crkve (usp. Ef 5,32), uzajamno se pomažu da postignu svetost u bračnom životu i u primanju i odgoju djece, i tako imaju u svojem životnom položaju i u svojem staležu posebni dar u Božjem narodu" (LG 11,2). Zbog jedinstvene uloge obitelji u crkvenoj zajednici, Sabor obnavlja

³ Ivan Pavao II, *Fidei depositum*, br. 1. Ovu Konstituciju donose sva izdanja katekizma kao sastavni dio. Usp. džepno talijansko izdanje: *Catechismo della Chiesa cattolica*, Libreria editrice Vaticana 1993, str. 9-15. Nadalje tekst i komentar R. Fisichella (izd.): *Catechismo della Chiesa cattolica. Testo integrale e commento teologico*, Piemme, Casale Monferrato 1993, str. 9-12. Njemačko izdanje *Katechismus der Katholischen Kirche*, München, R. Oldenbourg Verlag 1993, str. 29-35.

⁴ Usp. I. Golub, *Čovjek slika Božja (Post 1,26). Novi pristup starom problemu*, BS 1971, str. 377-390; M. Vrgoč, *Uvod u antropo-eikonologiju do Drugog vatikanskog sabora*, Nova et vetera 1979 (Sarajevo), 2, str. 85-154; Isti, *Antropo-eikonologija Drugog vatikanskog sabora*, Nova et vetera 1980, 1, str. 111-137. Za svetopisamski nauk o sličnosti s Bogom usp. članke *Čovjek, Slika, Žena*, RBT, str. 150-160; 1191-1195; 1543-1548.

otački naziv za vjernike u obitelji: Crkva u domu, kućna Crkva.⁵ U istoj konstituciji o Crkvi, prilikom govora o pozivu svih na svetost, Sabor uči da se bračni drugovi i članovi obitelji posvećuju po međusobnoj ljubavi, vjernosti, podržavanju u vjeri i vjerskom odgoju djece (LG 41). Sve je to za Sabor dio Božjeg plana o vjerničkom braku i obitelji. Obitelj je "prava škola društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu... U obitelji djeca stječu prvo iskustvo o zdravoj ljudskoj zajednici i o Crkvi" (GE 3).

Pastoralna konstitucija o Crkvi u svijetu ovog vremena (*Gaudium et spes*) na početku poglavlja o dostojanstvu ljudske osobe govori o čovjeku kao slici Božjoj. Počinje od toga da vjernici i nevjernici smatraju kako svijet treba uređivati na dobrobit čovjeka. Nadalje, podsjeća kako je čovjek stvoren na sliku Božju, sposoban Stvoritelja ljubiti a stvorenjem gospodariti slaveći Boga. Zatim nastavlja: "No Bog nije stvorio čovjeka sama: od početka 'muško i žensko stvori ih' (Post 1,27). Njihovo združenje tvori prvi oblik zajednice osoba. Čovjek je naime po svojoj najdubljoj naravi društveno biće i bez odnosa s drugima ne može ni živjeti ni razviti svoje sposobnosti" (GS 12,4). Ovim Sabor podsjeća na izraelsko doživljavanje Boga kao saveznika. Bog je ljude ne samo stvorio nego im se vezao na savezničku vjernost. Muž i žena slika su Boga zato što mogu stupiti u doživotni savez darivanja i prihvaćanja jedno drugoga kao slobodne osobe. Ova otvorenost za drugoga, sposobnost dopunjavati i biti dopunjavan, od Boga potječe i Bogu vodi; ne samo partnere u braku i članove obitelji, nego i ljude uralasle u širu zajednicu.⁶

Pri kraju istog poglavlja, obradivši pitanje ateizma - kao neviđanja potrebe Boga ili svjesnog odbacivanja Boga - Sabor govori kako je uskrsli Krist novi Adam, kojemu je prvi Adam bio samo slika. On "objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva" (GS 22,1). Krsnom vjerom pridružen uskrsnom Kristu, kršćanin u svijetu postaje

⁵ Usp. N. Dogan, *Crkva i "kućna Crkva"*, u: P. Aračić (uredio), *Uspjeli brak - sretna obitelj*. Radovi simpozija o pastoralu braka i obitelji u prvih deset godina, u Đakovu 28. i 30. studenog 1988, Đakovo, Izd. Biskupski ordinarijat 1989, str. 61-71; M. Zovkić, *Crkva kao narod Božji. Katolička ekleziologija*, Zagreb, KS 1976, str. 150-152.

⁶ "Radi se o tome da se već ovdje navede i pripravi ishodište za teologiju spolova te za teologiju braka koja će se temeljiti na tome: spolno razlikovanje čovjeka na muškarca i ženu mnogo je više od čisto biološke datosti kojoj bi svrha bila razmnožavanje a ne bi bila svojstvena onome što je kod čovjeka strogo ljudsko. U toj razlici pokazuje se upućenost čovjeka na drugo "Ti" koja je konstitutivna za njegov bitak kao čovjeka... To da je čovjek sposoban za apsolutno 'Ti' jest temelj tome da on jest 'Ja' koje može postati 'Ti' jednom drugom 'Ja'. Sposobnost odnosa prema apsolutnom 'Ti' pruža mogućnost i potrebu međuljudskog 'Ti'... Krug međuljudskosti otvoren je prema Trećem koji je sasvim drugačiji, prema Bogu, a upravo je to za Koncil sadržaj nauke o sličnosti s Bogom: neposrednost čovjeka s Bogom koja obuhvaća ne samo indirektnost njegova djelovanja i njegovih međuljudskih odnosa s Bogom nego samog Boga može spoznati i ljubiti." J. Ratzinger, *Pastorale Konstitution über die Kirche in der Welt von heute, Artikel 12, Das Zweite Vatikanische Konzil, Teil III* (LThK), Freiburg 1968, str. 318-319.

sposoban živjeti po zakonu ljubavi i činiti svijet humanijim zajedno sa svima u kojima djeluje pashalno otajstvo, makar i ne bili kršćani.⁷ Čovjek stvoren na sliku Božju uvijek traži odgovor na smisao svog življenja, djelovanja i umiranja. Na ta duboka pitanja Bog odgovara "objavom u Kristu, svome Sinu, koji je postao čovjekom. Tko god slijedi Krista, savršenog čovjeka, i sam postaje više čovjek" (GS 41,1). Tko vjeruje u sličnost pojedinca i zajednice s Bogom, zalaže se za izgradnju humanijeg svijeta.

Ova konstitucija u svom drugom dijelu obrađuje neke goruće probleme, među koje na prvo mjesto stavlja dostojanstvo braka i obitelji. To poglavlje sačinjava zaokruženu cjelinu katoličkog vjerovanja i učenja o obitelji (GS 47-52).⁸ Počinje tvrdnjom da spas osobe i društva usko ovise od sretnog stanja u bračnoj i obiteljskoj zajednici. Zatim zahvaljuje svima koji pomažu supruzima i roditeljima u njihovoj uzvišenoj zadaći. Duboke promjene današnjeg društva, uz krizu braka i obitelji, pokazuju također istinsku narav te ustanove. Kako god brak i obitelj izgledali opće ljudski i posvuda prošireni, oni su po nauci Sabora Božja ustanova za osobno dobro partnera u braku, svih članova obitelji te vjerske i društvene zajednice. Sakramentalnost kršćanske ženidbe jača poziv i poslanje partnera i ukučana: "Prava bračna ljubav uzeta je u božansku ljubav te se otkupiteljskom Kristovom snagom i spasonosnim djelovanjem Crkve upravlja i obogaćuje da tako supruge uspješno privede Bogu, da im pomogne i utvrdi ih u uzvišenoj zadaći oca i majke. Stoga se kršćanski supruzi, radi dužnosti i dostojanstva svoga staleža, jačaju i na neki način posvećuju posebnim sakramentom; ispunjavajući svoju bračnu i obiteljsku misiju snagom tog sakramenta te ispunjeni Kristovim duhom koji čitav život prožimlje vjerom, ufanjem i ljubavlju, sve više se približuju osobnom savršenstvu i međusobnom posvećenju i, stoga, zajedničkom proslavljanju Boga" (GS 48,2). U ovom saborskom tekstu izražena je biblijska i dogmatska podloga sličnosti partnera i obitelji s Bogom. Bog je u svojoj providnosti stvorio sasvim konkretnog muškarca i ženu te im omogućio da slobodno stupe u sakramentalni brak. Oni su slika Božja jer su dio Božjeg plana o spasenju njih osobno, jer se Bog njima kao osobama služi u izvođenju svog plana spasenja na dobro njihove obitelji. Oni, međutim, mogu i trebaju rasti u izvršavanju svog bračnog i obiteljskog poslanja. Biti slika Božja za njih je doživotni dar i zadatak. U istom broju, o sakramentalnosti kršćanskog braka, Sabor nastavlja: "Tako će kršćanska obitelj, jer nastaje iz ženidbe, koja je slika i sudioništvo u savezu ljubavi između Krista i Crkve, otkriti svima živu prisutnost Spasitelja u svijetu i istinsku narav Crkve, kako ljubavlju supruge, nesebičnom plodnošću,

⁷ Za komentar ove saborske misli usp. M. Zovkić, *Duh Božji u graditeljima humanijeg svijeta*, CUS 1972, str. 135-140.

⁸ Usp. B. Häring, *Erstes Kapitel des zweiten Teils. Das Zweite Vatikanische Konzil, Teil III*, str. 423-446.

jedinstvom i vjernošću, tako i ljubaznom suradnjom svih njezinih članova" (GS 48,4).

Sakramentalni brak naznačuje i daje ljubav kojom Krist ljubi Crkvu i Crkva Krista. On je slika koja potječe od Boga i Bogu vodi sve koji imaju zvanje za kršćanski brak i obitelj.⁹ Oni koji su učili teologiju ili vjeronauk za odrasle sjećaju se da sakramentalnost braka nije nešto izvan partnera nego njihova međusobna ljubav koju Krist blagosliva i diže na veće dostojanstvo. Sakrament ženidbe nije obred nego međusobno, doživotno darivanje partnera vlastitom slobodom i osobnošću. Partneri u braku i članovi obitelji darivaju sebe jedni drugima da bi mogli živjeti jedni za druge i razvijati svoje sposobnosti na dobro Crkve i naroda. To ih čini slikom Božjom. "Istinska će se bračna ljubav više cijeniti i o njoj će se stvoriti zdravo javno mišljenje ako se kršćanski supruzi istaknu svjedočanstvom vjernosti i harmonije u toj ljubavi kao i brižnim odgojem djece te ako se sa svoje strane zauzmu u nužnoj kulturnoj, psihološkoj i socijalnoj obnovi u prilog braka i obitelji" (GS 49,3). Snagom onoga što vjernički brak jest i treba sve više postajati, supruzi i članovi obitelji djeluju na svoju bližu i daljnu okolinu.¹⁰

Na liniji braka kao poziva i zadaće osoba koje se vole, Sabor govori i o odgovornom roditeljstvu: vjernici u braku odlučuju o broju djece vodeći računa o već rođenima koje trebaju postaviti na noge te o dobru svoje Crkve i naroda. Dakako da pri planiranju broja djece ne smiju pribjegavati pobačaju i grešnim sredstvima kontrole rađanja. One koji svoje djece ne mogu imati Sabor podsjeća da i njihov brak ima sakramentalnu vrijednost pred Bogom i Crkvom.

Prema Saboru "obitelj je u neku ruku škola potpune čovječnosti. Ali da bi mogla potpuno ostvariti svoj život i misiju, potrebna je dobrohotna izmjena misli, uzajamno savjetovanje bračnih drugova i brižljiva suradnja roditelja u odgoju djece" (GS 52,1). Da bi vjerničke obitelji odgojile svoju djecu za humano djelovanje u današnjem svijetu, roditelji trebaju biti svojoj djeci svjedoci Božje dobrote. Za dinamičko i trajno poslanje obitelji nitko nije dorastao sam od sebe, i svi su potrebni jedni drugima. Svi mi mogli bismo ispričati brojne zgrade iz svojih godina sazrijevanja kad nam je bila odlučna pomoć obaju

⁹ B. Häring, komentirajući ovaj odlomak GS 48 vidi ovdje poziv na svetost u obitelji: "Svetost obitelji prikazana je kao udio na otajstvu ljubavi i saveza između Krista i Crkve. Svetost znači zračenje, očitovanje, svjedočenje Kristove posvećujuće nazočnosti. Kršćanska obitelj pozvana je obznanjivati svijetu pravu bit ljubavi, plodnosti, jedinstva, vjernosti, povezanosti u spasenju. Time također pridonosi da s bitkom braka i obitelji ljudi mogu lakše prepoznati također pravi bitak Crkve." B. Häring, art. cit., str. 434.

¹⁰ "Ovaj odlomak jasno pokazuje da Koncil ne gradi pohvalu bračnoj ljubavi na 'idili' samodostatnosti dvoje izdvojenih ili na braku i obitelji koji su zatvoreni u sebe. Uvijek se radi i o spasenju svijeta. Pred činjenicom sve očitijeg utjecaja obitelji na okolinu i obratno, uzvišeni poziv kršćanske obitelji ne može se obavljati bez udioništva na dušobrižnistvu okoline i kulturno-socijalnog djelovanja". B. Häring, art. cit., str. 437.

roditelja ili ukućana u nekim na oko sitnim zgodama života, ali koje su sastavni dio našeg životnog iskustva. Iznosim jedan mali doživljaj s prognaničkom obitelji u Bolu na Braču. Prošle godine, kad sam zbog predavanja našim bogoslovima, privremeno smještenim u Bolu, izašao iz Sarajeva, donio sam jednoj supruzi pismo od njezina muža iz ratnog Sarajeva te ga predao ocu prioru dominikanskog samostana da izruči u kući gdje je gospođa smještena. Nakon nekoliko dana došla je sa svojom malom kćerkom. Ona je pod svaku cijenu željela vidjeti "ćiku" koji je donio pismo od tate, kad već ne može vidjeti tatu. Gospođa se u razgovoru požalila da joj najviše nedostaju razgovori s mužem i zajedničkom životu i odgoju djeteta.

Sabor u zaključnom broju poglavlja o braku i obitelji moli kršćanske vjernike da "koristeći sadašnji čas i razlikujući što je vječno od promjenjivih oblika, marljivo promiču vrednote braka i obitelji. Neka to čine i svjedočanstvom vlastitog života i složnom suradnjom sa svim ljudima dobre volje" (GS 52,3). Ovo znači da pojedina obitelj može ostati ono što jest i sve više postajati ono što bi trebala biti samo uz pomoć drugih obitelji, zatim uz podršku pojedinaca te vjerskih i društvenih ustanova koje promiču cjelovito dobro obitelji.

Ovo saborsko učenje o braku i obitelji bitno je za razumijevanje onoga što o tome govori Katekizam.

BOŽJI PLAN O BRAKU I OBITELJI

Sličnost s Bogom kao bitnu sastojnicu kršćanske antropologije Katekizam spominje kad govori o stvaranju prvih ljudi te o Božjem planu o braku u okviru nauka o sakramentu ženidbe, zatim o Božjem planu o obitelji u okviru obrazlaganja četvrte zapovijedi i konačno o muškarcu i ženi u okviru šeste zapovijedi. Stručnjaci koji su ove tekstove prokomentirali ističu kako se uvijek radi o pozivu i poslanju, daru i zadaći.¹¹

Na početku odsjeka o stvaranju čovjeka i kršćanskoj antropologiji Katekizam navodi Post 1,27 te ističe kako čovjek u Božjem djelu stvaranja zauzima jedinstveni položaj iz sljedećih razloga: 1. jedini on stvoren je na sliku Božju; 2. svojom naravi povezuje duhovni i materijalni svijet; 3. stvoren je kao muško i žensko; 4. Bog ga je uzdigao u svoje prijateljstvo.

Svaki od ovih razloga naslov je jednog od dijelova u odsjeku o čovjeku. Nas, dakako, najviše zanimaju prvi i treći dio gdje se iznosi čovjekova sličnost s Bogom kao ishodište kršćanske antropologije

---

¹¹ L. F. Ladaria, *L'uomo*, u zbornom djelu R. Fisichella (uredio), *Catechismo della Chiesa cattolica. Testo integrale e commento teologico*, str. 690-696; A. Miralles, *Il sacramento del matrimonio*, Ibidem, str. 921-934; D. Tettamanzi, *Il quarto comandamento*, Ibidem, str. 1035-1049; P. G. Pesce, *Il sesto comandamento*, Ibidem, str. 1081-1093.

(356-361) te prikazuje muškost i ženskost kao sastavni dio Božjeg plana o čovjeku (369-373).

U br. 356 Katekizam navodi GS 12 učeći da je čovjek sposoban spoznati i ljubiti svoga Stvoritelja, te GS 24 gdje je rečeno da je čovjek jedino stvorenje koje je Bog htio radi njega samoga. U tom broju GS riječ je o zajedničarskom obilježju čovjekova poziva: jedan Bog stvorio je jedno čovječanstvo pa "postoji sličnost između jedinstva božanskih osoba i jedinstva djece Božje u istini i ljubavi. Ta sličnost jasno pokazuje da čovjek... ne može potpuno naći sebe osim po iskrenom darivanju samoga sebe" (GS 24,2). Ovu međusobnu otvorenost božanskih osoba Koncil je više puta stavio kao uzor otvorenosti ljudi jednih za druge. Ovdje je to na crti povezanosti ljubavi prema Bogu i bližnjemu: pojedinac nije vjernički otvoren prema Stvoritelju, ako sebe ne otvori prema bližnjima.¹² Prvi plod stvorenosti na sliku Božju, prema Katekizmu, jest *osobno dostojanstvo svakog čovjeka*: on nije samo nešto nego netko, "sposoban je upoznati sebe, posjedovati sebe, slobodno se darivati i ulaziti u zajedništvo s drugim osobama; po milosti je pozvan na savez sa svojim Stvoriteljem, davati mu odgovor vjere i ljubavi koji ne može mjesto njega davati nitko drugi" (357). Bog je sav svijet stvorio za čovjeka, a čovjek je stvoren da Boga ljubi i njemu služi. Zbog zajedničkog porijekla ljudski rod čini zajednicu pa bi mu temeljni zakon trebao biti solidarnost i ljubav. Na sličnost s Bogom spada i to da se čovjek kao osoba sastoji od duše i tijela, zapravo da jest duša i jest tijelo, ovisno što u njemu želimo naglasiti (362-368).

Bog je htio čovjeka kao muškarca i ženu te ih obdario jednakim i nenadomjestivim dostojanstvom (369). Oboje su slika Božja te odražavaju Božju mudrost i dobrotu. Iako Bog nije ni muško ni žensko, "odlike muškarca i žene odražavaju nešto od neizmjerne savršenosti Boga: savršenosti majke te oca i Zaručnika" (370). U bilješkama se Katekizam poziva na Iz 49,14-15; 66,13 te Hoš 11,1-4; Jr 3,4-19. Muškarac i žena stvoreni su zajedno, jedno za drugo. Adamov usklik iz Post 2,23 Katekizam tumači kao usklik divljenja, ljubavi i zajedništva, otkriće žene koja je drugo "ja" istog čovječanstva.

U odsjeku o muškarcu i ženi u kontekstu šeste zapovijedi Katekizam citira Ivana Pavla II. koji u enciklici *Familiaris consortio* 11 uči da je Bog misterij ljubavi te da je stvorivši muškarca i ženu na svoju sliku u njih "upisao *poziv* a time također sposobnost i odgovornost *ljubavi* i *zajedništva*" (2331). Seksualnost utječe na sve vidove ljudske osobe i svi trebamo prihvaćati svoj seksualni identitet (2332-2333). "Fizičke, moralne i duhovne razlike i dopunjavanja usmjereni su na dobro braka i na razvoj obiteljskog života... čovjek je osoba u jednakoj mjeri muško i žensko, jer su oboje stvoreni na sliku i priliku

¹² Usp. komentar GS 24, J. Ratzinger, *Erstes Kapitel des ersten Teils, Artikel 24, u: Das Zweite Vatikanische Konzil, Teil III, str. 357-359.*

osobnog Boga. Svaki od dvaju spolova, s jednakim dostojanstvom, iako na različit način, je slika božanske moći i nježnosti. Povezivanje muškarca i žene u braku je način tjelesnog nasljedovanja Stvoriteljeve velikodušnosti i plodnosti: 'čovjek će ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo' (Post 2,24). Iz tog povezivanja potječu svi ljudski naraštaji" (2334-2335). U ova dva broja Katekizam navodi papine enciklike *Familiaris consortio*, 22 i *Mulieris dignitatem*, 6. U njima Papa na svoju personalističku filozofiju, zaokruženu u vremenu dok je bio profesor filozofije, nakalemkuje egzistencijalnu egzegezu izvještaja o stvaranju čovjeka u Post 1,26-30 i 2,7-24. Prema Papi, čovjek otkriva svoj puni identitet tek u dopunjujućem susretanju s drugim. Kao što je Bog jedan u zajedništvu triju osoba, tako su jedno bračni par i obitelj u vlastitom zajedništvu i razlikama. Dr. Đuro Hranić napisao je disertaciju o čovjeku kao slici Božjoj u spisima Ivana Pavla II. On skreće pažnju da Papa međusobno dopunjavanje muškarca i žene naziva "*significato sponsale del corpo umano*" (zaručničkim značenjem ljudskog tijela) koje "kompletira i u potpunosti izražava istinu o čovjeku kao slici Božjoj i njezin je vidljivi znak".¹³

Stvorenost muškarca za ženu i žene za muškarca Katekizam tumači u smislu da su u braku sposobni i zadušeni pomagati se međusobno: "U braku ih Bog sjedinjuje tako da čine 'samo jedno tijelo' (Post 2,24) i mogu prenositi ljudski život: 'Plodite se i množite i napunite zemlju' (Post 1,28). Prenoseći na svoju djecu ljudski život, muškarac i žena kao supruzi i roditelji sudjeluju na jedinstven način na djelu Stvoriteljevu" (372). Ovdje Katekizam upućuje na GS 50 gdje je riječ o plodnosti braka, a uputit će i kasnije u okviru učenja o kršćanskom braku (1652). Božju odredbu da ljudski par gospodari stvorenim životinjama i prirodom Katekizam povezuje s brigom za očuvanje prirodnog bogatstva svim generacijama ljudske zajednice. "Po uzoru na Stvoritelja, Stvoritelja koji 'ljubi sva bića' (Mudr 11,24) muškarac i žena pozvani su na suradnju s Božjom providnošću u odnosu na druga stvorenja. Odavde izvire njihova odgovornost s obzirom na svijet koji im je Bog povjerio" (373). Ekologija ovim crkvenim tumačenjem izvještaja o stvaranju postaje i stvar vjernika, a ne samo pojedinih grupa "zelenih".

¹³ D. Hranić, *Čovjek - slika Božja. Teološka antropologija Ivana Pavla II, Diacovensia. Teološki prilozi I* (Đakovo 1993), 24-44, citat na str. 39. On tu nastavlja: "Biseksualnost ljudskoga tijela, dakle, prema Ivanu Pavlu II, nije samo *vestigium Trinitatis* nego je bitni moment aktualizacije slike trinitarnog Boga u čovjeku, i to u onoj mjeri u kojoj se biseksualnost usijeca u određene ljudske osobe ... Ivan Pavao II polazi od tijela kao sakramenta ljudske osobe i promatra ga u svjetlu istine o Trojstvu". Usp. također izvadak iz Hranićeve disertacije: *L'uomo immagine di Dio nell'insegnamento di Giovanni Paolo II (1978-1988). Excerpta ex dissertatione ad doctoratum in Facultate Theologiae, Romae, Pontificia Universitas Gregoriana 1993, 141 str.*

U razrađivanju članka Vjeronanja o Isusu Kristu Katekizam govori i o misteriju Isusova djetinjstva i skrovitom obiteljskom životu (527-534). U Isusovu posluhu Mariji i Josipu ostvaren je savršeni posluh četvrte zapovijedi. Taj je posluh odraz savršenog podlaganja Ocu i početak popravljjanja onoga što je pokvario neposlušni Adam (532). Katekizam navodi velik odlomak iz govora Pavla VI. u Nazaretu 5. siječnja 1964. gdje je Papa istaknuo kako nas Nazaret uči šutnji, življenju u obitelji i odgovornom radu (533).

Na početku odsjeka o sakramentu ženidbe Katekizam tumači sličnost s Bogom kao stvorenost iz ljubavi i za ljubav: "Bog je čovjeka stvorio iz ljubavi i pozvao ga na ljubav, a to je urođeni i temeljni poziv svakog ljudskog bića. Čovjek je u stvari stvoren na sliku i priliku Boga koji je Ljubav. Budući da je Bog stvorio muškarca i ženu, njihova međusobna ljubav postaje slika apsolutne i neslomive ljubavi kojom Bog ljubi čovjeka. To je dobra, vrlo dobra stvar u očima Stvoritelja. Bog tu ljubav blagosliva i određuje da bude plodna i da se ostvaruje u zajedničkom djelovanju oko očuvanja stvorenja" (1604). Iz ovog teksta vidimo da se sličnost s Bogom među partnerima u braku i članovima obitelji sastoji u sposobnosti i pozivu na nesebičnu ljubav kao što Bog ljubi. Muškarac i žena darovani su jedno drugom u braku kao pomoć (usp. Post 2,24) i tako jedno drugom "predstavljaju Boga od kojeg nam dolazi pomoć... Sam Gospodin nam pokazuje da to znači nerazorivo jedinstvo njihovih dviju egzistencija podsjećajući koji je bio 'Stvoriteljev plan od početka': 'Tako više nisu dvoje nego jedno tijelo' (Mt 19,6)" (1605). Ljudskim grijehom potkopan je izvorni sklad u braku i obitelji. U SZ neko vrijeme nije zabranjivana poligamija patrijarha i kraljeva, a žena nije bila zaštićena od muškarčeve samovolje i sile (1610). U vrijeme proroka savez s Bogom tumačen je slikom isključive i vjerne bračne ljubavi, a knjige o Ruti i Tobiji iznose divna svjedočanstva o poštovanju braka, vjernosti i nježnosti među supružima. "Tradicija je u Pjesmi nad pjesmama uvijek gledala izraz jedinstvene ljudske ljubavi koja je odraz Božje ljubavi" (1611). U ovoj povijesti braka i obitelji u starozavjetno vrijeme još jednom Katekizam pokazuje da se sličnost s Bogom u obitelji i braku prakticira po vjernoj i požrtvovnoj ljubavi.

Isusovu prisutnost na svadbi u Kani Crkva gleda kao potvrdu dobrote braka i najavu Kristove prisutnosti u braku vjernika (1613). Proglasivši valjano sklopljen brak vjernika nerastavljivim zbog Božjeg izvornog plana, Isus nije natovarao na supružnike nesnošljivi teret, jer im "sam on daje snagu da žive brak u novoj dimenziji kraljevstva Božjega. Slijedeći Krista, odričući se sami sebe, uzimajući svoj križ, supruzi će moći 'shvatiti' izvorni smisao braka i živjeti ga uz pomoć Kristovu. Ta milost braka je plod križa Kristova, izvora svakog kršćanskog življenja" (1615). Ovo također uključuje da se vjernici u braku i obitelji trebaju koristiti kršćanskim duhovnim pomagalima - molitva, sakramenti, vježbe u bračnim i obiteljskim vrlinama - kako bi jedni drugima bili slika i sredstvo Božje dobrote i vjernosti.

Zanimljivo je da Katekizam u okviru odsjeka "ženidba u Božjem planu" obrađuje i vjerski motivirani celibat i djevičanstvo: "Sakrament ženidbe i djevičanstvo radi kraljevstva Božjega dolaze od istog Gospodina. On im daje smisao i osigurava milost potrebnu da se djevičanstvo i brak žive prema njegovoj volji. Neodvojivi su i međusobno se dopunjavaju poštivanje djevičanstva radi kraljevstva i kršćanski smisao za brak" (1620). Ovo ujedno znači da vjernici u braku ustrajnošću i vjernošću u vlastitoj obiteljskoj zajednici pridonose ustrajnosti onih koji u svećeničkom celibatu i redovničkim zavjetima služe Bogu i Crkvi, ali i obratno. Sedmadesetih godina odlazio sam preko ljetnih mjeseci u jednu župu u SAD na pastoralno ispomaganje. U njoj sam susreo dvoje mladih nastavnika s troje djece. Tada je u SAD bila pošast izlaženja svećenika i redovnica. Rekao mi je gospodin Michael u jednom razgovoru: "Kad čujem za izlazak još kojeg svećenika ili redovnice, sve mi teže bude pomiriti se sa svojom ženom nakon uobičajene obiteljske svađe."

ZNAK I SLIKA ZAJEDNIŠTVA OCA, SINA I DUHA SVETOGA

Sakrament ženidbe osposobljava kršćanske bračne drugove za njihovo vjerničko zvanja unutar crkvene zajednice. Zato su oni zajedno sa svojom djecom i ostarjelim roditeljima Crkva u domu, kućna Crkva u kojoj jedni druge podržavaju u vjeri i osposobljavaju za vjerničko i ljudsko djelovanje u svijetu. Roditelji su darivanjem života djeci sudjelovali na stvarateljskom djelu Božjem, a ljudskim, duhovnim i vjerskim odgojem podižu ih za valjane članove crkvene i društvene zajednice. Kršćanske obitelji su "zajednice milosti i molitve, škola ljudskih vrlina i kršćanske ljubavi" (1666). U odsjeku o "Osobi i društvu" unutar poglavlja o ljudskoj zajednici Katekizam kaže da ljudska osoba ima potrebu za društvenim životom, jer "po odnosu s drugima, međusobnim uslugama i dijalogu s braćom čovjek razvija svoje mogućnosti i tako odgovara na svoj poziv" (1879). Ovdje Katekizam u bilješci ponovno upućuje na GS 24. U tom kontekstu ističe da neke zajednice, "kao obitelj i država neposrednije odgovaraju naravi čovjeka" jer socijaliziraju pojedine osobe (1882).

U okviru izlaganja četvrte zapovijedi Katekizam govori i o "obitelji prema Božjem planu" (2201-2206). Brak i obitelj usmjereni su na dobro svih članova, jer se tu stvaraju i njeguju osobni odnosi i odgovornost koja pripada svakome snagom njegove ucijepljenosti u obitelj. "Stvorivši muškarca i ženu Bog je ustanovio ljudsku obitelj i opskrbio je temeljnim ustrojstvom. Njezini članovi su osobe jednake po dostojanstvu. Zbog zajedničkog dobra vlastitih članova i društva obitelj obuhvaća različite odgovornosti, prava i dužnosti" (2203). Kao što u Crkvi postoji jednako ljudsko i krsno dostojanstvo svih članova, ali različite službe i nadležnosti, tako je i u obitelji kao Crkvi u malom osobnost svakog člana podloga jednakom dostojanstvu, ali razlike u službi i dobi podloga su razlikama u odgovornosti, dužnostima i

pravima. Kršćanska obitelj otkriva i ostvaruje crkveno zajedništvo. Ona je zajednica vjere, nade i ljubavi (2204). "Kršćanska obitelj je zajednica osoba, znak i slika zajedništva Oca i Sina i Duha Svetoga. Njezina prokreativna i odgojna djelatnost odraz je stvarateljskog djelovanja Oca. Obitelj je pozvana da ima udjela na molitvi i žrtvi Kristovoj. Svagdanja molitva i čitanje Božje riječi jačaju u njoj ljubav. Kršćanska obitelj evangelizira i misijski djeluje" (2205). Kad Katekizam ovdje kaže da je kršćanska obitelj zajednica osoba, koja je slika zajedništva Presvetog Trojstva, pretpostavlja krštenost svih njezinih članova na Oca, Sina i Duha Svetoga i međusobno ne samo ljudsko nego i vjerničko prihvaćanje članova obitelji. Da bi ostala ono što po Božjoj milosti jest, obitelj treba svoje članove hraniti molitvom, sakramentima i riječju Božjom, te se aktivno uključivati u poslanje crkvene zajednice.

U nastavku Katekizam uči da odnosi u obitelji uključuju "posebnu bliskost u osjećajima, sklonostima i interesima koja prvenstveno izlazi iz međusobnog poštivanja osoba" (2206). Sličnost s Trojstvom uključuje zbiljsko prihvaćanje i poštivanje različitih osoba u obitelji. U odsjeku o odnosu obitelji i društva Katekizam kaže da "auktoriteta, stabilnost i življenje u odnosima unutar obitelji čine temelje slobode, sigurnosti i bratstva u društvu. Obitelj je zajednica u kojoj se od djetinjstva mogu učiti moralne vrijednosti, početi sa slavljenjem Boga i ispravno upotrebljavati slobodu. Obiteljski život je inicijacija u življenje u društvu" (2207).

Odsjek o dužnostima članova obitelji počinje usporedbom između Božjeg oćinstva i obiteljskih odnosa: "Božje oćinstvo izvor je ljudskog roditeljstva; Božje oćinstvo temelj je poštovanja koje dugujemo roditeljima. Poštovanje maloljetne ili odrasle djece prema vlastitom ocu i majci raste iz prirodne sklonosti koja ih povezuje. To poštovanje traži i Božja zapovijed. Poštovanje prema roditeljima (*pietas filialis*) sastoji se od zahvalnosti prema onima koji su darom života, ljubavlju i vlastitim radom djecu donijeli na svijet te im omogućili da napreduju u dobi, mudrosti i milosti" (2214-2215). Vjernička djeca u dobroti roditelja doživljavaju dobrotu Božju. Zato roditelje slušaju i sa zahvalnošću prihvaćaju obrazovanje i odgoj što im ga roditelji omogućuju. Kad roditelji ostare i postanu nemoćni brinuti se za sebe, u znak priznavanja te iste Božje dobrote odrasla djeca s ljubavlju poslužuju i zbrinjavaju svoje roditelje. Katekizam traži od roditelja da "svoju djecu smatraju *Božjom djecom* te da ih poštuju kao *ljudske osobe*. Odgajaju svoju djecu da obdržavaju Božji zakon pokazujući da su sami poslušni volji nebeskog Oca" (2222). Djeca su osobe i prije nego postanu svjesna svojih sposobnosti, mogućnosti i dužnosti. Svako od njih snagom svoje osobnosti slika je Božja ali je i sva obitelj slika Božja time što Božje zajedništvo prihvaća, Božju ljubav prakticira i Božju volju vrši.

U odsjeku o obitelji i kraljevstvu Božjem (2232-2233) Katekizam podsjeća da obiteljske veze jesu važne, ali nisu jedine važne ni apsolutne. Roditelji pomažu svojoj djeci u otkrivanju njihova ljudskog i vjerničkog poziva te ih svojim primjerom i riječju uvode u učenički hod za Isusom. Tako djeca postaju svjesna da su članovi Crkve kao velike Božje obitelji i mogu prihvatiti duhovno zvanje, ako ih Bog na to zove.

UPRISUTNITELJI DOBROTE BOŽJE U KUĆI, CRKVI I DRUŠTVU

Prema Katekizmu, obitelj jest i treba uvijek iznova postajati slika Božja u smislu međusobnog prihvaćanja različitih osoba koje čine svaku konkretnu obitelj i izvršavanja poslanja za koje je svaki član milošću osposobljen i zadužen. To Crkva o obitelji vjeruje i uči. Pri tome ne zatvara oči pred problemima današnjih brakova i obitelji nego im priskače u pomoć duhovnim sredstvima koja joj Gospodin Isus stavlja na raspolaganje, ali i humanitarnim pomaganjem zajedno sa svim ljudima dobre volje.

U Jeruzalemu je od 1. do 4. veljače ove godine održan studijski susret Židova i kršćana na temu "Religijsko vodstvo u sekularnom društvu". Iako još nisu uspostavljeni diplomatski odnosi između Izraela i Hrvatske, organizatori su pozvali i predstavnike Biskupske konferencije Hrvatske. Prisustvovao je krčki biskup msgr. Josip Bozanić i predložio da mu ja kao bibličar budem teološki pratilac. Radne dane smo počinjali razmatranjem o tipovima religijskog vodstva u Bibliji, kako ih vide Židovi i kršćani. Zatim smo se razilazili na rad u grupe koje je u zadanu tematiku uvodio znanstveni stručnjak za to područje, a moderator je bio netko iz druge religije. Prisustvovao sam, između ostaloga, radu grupe o obitelji kojoj je znanstveni asistent bila Dolores Leckey, katolikinja iz SAD. Ona je kroz 16 godina bila tajnica Vijeća za obitelj pri Biskupskoj konferenciji te države i sudjelovala kao ekspert na rimskim sinodama o obitelji i laicima. U dvorani je bio prisutan i njezin muž koji nam je bio garancija da ona živi ono što uči. Istaknula je da su rastave najgore zlo koje potkapa današnje obitelji. S druge strane, danas - barem u SAD - ima sve više majki koje ne sklapaju braka i same odgajaju svoju djecu. Dok vjerske zajednice propovijedaju bračni i obiteljski ideal, ne bi smjele obeshrabrivati i udaljavati one koji su doživjeli slom svoga braka i obitelji ili žive u obitelji bez jednog partnera. Zamolila je prisutne biskupe, rabine i druge vjerske vođe da ističu pozitivnu stranu te utječu na vjernike u bračnoj i obiteljskoj krizi, neka pokušaju druga moguća rješenja, manje bolna od rastave. U propovijedi bi se moralo češće čuti da brak može uspjeti, unatoč ozbiljnim krizama i teškoćama. Bračni drugovi te roditelji i djeca trebali bi moliti jedni za druge, jer dok za nekoga molimo mi mijenjamo svoje gledanje na njega.

Organizatori ovog skupa zamolili su neke pojedince da unaprijed napišu kratke priloge o temama koje će biti obrađene i objavili su ih u prigodnom svesku. Među tim radovima je i prilog J. M. Cirarde,

nadbiskupa u Pamploni o obitelji danas. Izloživši nezaobilaznu važnost obitelji u današnjem društvu i vjerskim zajednicama, on nabraja teškoće s kojima se obitelji danas susreću. Među nove mogućnosti za obitelji danas on ubraja slijedeće:

- ekonomska pomoć koju mnoge države pružaju brojnim obiteljima olakšava ne samo odgovorno rađanje nego i školovanje djece;
- otvaranje obitelji prema okolici produbljuje upoznavanje ljudi s različitim kulturama;
- univerzalizacija kulture olakšava roditeljima izobrazbu i odgoj djece;
- bračni drugovi postaju sve više svjesni da mogu pomagati jedno drugom u braku te u građanskom i vjerskom odgoju djece.¹⁴

Uvečer smo imali plenarna izlaganja na kojima su od katoličke strane nastupili kardinali Martini, Ratzinger i Sabbah (latinski patrijarh Jeruzalema). Rabin Irvin Greenberg, predsjednik *The Center for Jewish Learning and Leadership* u SAD, govorio je 2. veljače na temu: "Židovstvo i kršćanstvo danas". Biblijsko učenje o sličnosti čovjeka s Bogom protumačio je kao sličnost dostojanstva i mogućnosti da ljudi djeluju u svijetu po uzoru na Boga Stvoritelja, da svoje najbliže tretiraju s poštovanjem i ljubavlju kao slike Božje.

Zaključak

Mi hrvatski katolici proučavamo u međunarodnoj godini obitelji Katekizam katoličke Crkve koji, između ostaloga, donosi i vjeru Crkve o braku i obitelji. Analizirajući dijelove te nauke koji prikazuju ljudski par i obitelj kao sliku Božju, vidjeli smo da Katekizam preuzima pojam slike Božje iz izvještaja o stvaranju čovjeka u Post te ga tumači u duhu saborskih tekstova: čovjek jest i može sve više postajati slika Božja zato što je osoba koja sebe i svoje sposobnosti može razvijati samo u odnosu s drugim osobama. Partneri u braku i članovi obitelji su slika trojstvenog Boga, koji po svojoj biti ostaje otvoren prema unutra i prema vani. Kao što je Trojstvo zajednica osoba, tako je i vjernička obitelj zajednica osoba krštenih na Oca, Sina i Duha. Zato svi članovi obitelji mogu i trebaju uprisutnjivati dobrotu Božju prema unutra i prema izvani. Jedni prema drugima i u svom djelovanju u Crkvi i svijetu.

Katoličke obitelji nemaju, dakako, monopol na bračnu vjernost, dobrotu i ljubav. Povezane s drugim obiteljima, kojima je također stalo do svestranog dobra vlastitih članova i cjelovitog napretka vjerske i društvene zajednice, mogu pridonositi poslanju obitelji u današnjem svijetu.

¹⁴ Usp. Jose M. Cirarda; "La familia hoy", *Religious Leadership in Secular Society. The International Jewish/Christian Conference on Modern Social and Scientific Challenges. Jerusalem, February 1-4, 1994. Invited Contributions*, Bamot Center for Cultural and Social Studies, Jerusalem 1994, str. 65-66.

THE FAMILY, AN IMAGE OF GOD ACCORDING TO THE CATECHISM OF THE CATHOLIC CHURCH

Summary

The 1992 universal Catechism speaks of human couple and of christian family as an image of God within its teaching on creation of man, on the sacrament of matrimony, on the fourth and on the sixth commandments. This starting point of christian anthropology supposes and develops the doctrine of the Second Vatican Council with an emphasis on its social aspect.

a) In the documents of Vatican II the family is depicted as *ecclesia domestica* (LG 11), a school of social virtues (GE 3), the community of loving persons who complement each other as husbands and wives, parents and children (GS 12; 22; 24; 47-52).

b) Catechism texts on God's plan about marriage and family in numbers 356-373; 523-534; 2331-2335; 1610-1620; 2201-2233 are quoted and analyzed. In 2205 and 2214 family is depicted as an image of God in the sense that its members mutually reflect and enact God's active love.

c) The author attended the Jewish/Crhistian conference on "Religious Leadership in Secular Society" in Jerusalem, February 1-4, 1994. From the expositions of rabbi Irvin Greenberg, Mrs. Dolores Leckey and bishop J. M. Cirarda he quotes some thoughts on chances and challenges for believing families in modern society.

Conclusion: this year of 1994 as international year of the family is an opportunity to remind the Croatian catholic families that they are and should become ever more an image of God in their homes as well as in their religious and social communities. But, since we catholics have no monopoly of bounty, fidelity and love the catholic families shoud collaborate with other families of good will in fulfilling and improving their mission.